

Artikkelen er publisert under modellen grønn åpen tilgang (green open access). Det betyr at utgiver tillater forfatter å arkivere sin artikkel i åpne institusjonelle arkiv (egenarkivering) eller på eget eller arbeidsgivers nettsted, i den versjon og det format som ble godkjent av tidsskriftets redaksjon (akseptert versjon/tekstversjonen).

Sitering av artikkelen i APA (6th):

Aas, G. (2014). Familievold som et spesialfagfelt i politiet? *Nordisk politiforskning*, 1(1), 58-82.

Dette er siste tekstversjon av artikkelen, den kan inneholde ubetydelige forskjeller fra forlagets pdf-versjon.

Familievold som et spesialfagfelt i politiet?

Av Geir Aas, Politihøgskolen.

1. Innledning

Vold i nære og familiære relasjoner er spesielt utfordrende for politiet å håndtere, nettopp fordi disse forbrytelsene skjer i nære relasjoner. Selve nærheten mellom offer og overgriper byr på problemer for politiet på en rekke plan. Først og fremst er nærheten en barriere for innsyn og oppdagelse. Voldelige og undertrykkende samliv kan ha pågått i årevis uten at noen vet om det. I nærheten ligger det også skam, skyldfølelse og bindinger til overgriper som politiet skal forsøke å trenge igjennom for å motivere voldsutsatte til å bryte forholdet og delta i straffeprosessen mot partneren.

Kompleksiteten i denne type vold kan illustreres på flere måter, og denne artikkelen vil først vise til problemene når voldsutsatte kommer med hele sin sammensatte livserfaring til politiet som jobber innenfor en avgrenset strafferettslig ramme. Dernext presenteres et eksempel på en svært omfattende familievoldshendelse som ikke bare krever mye politiressurser, men også en dypere innsikt i destruktive familiestrukturer. Hva gjør så politiet med kompleksiteten i familievolden? Flere ordninger og tiltak som på ulike måter viser at familievold er et spesielt fagfelt for politiet vil bli presentert. Først presenteres to lokale og avgrensede prosjekter, som Drammensprosjektet og SARA-prosjektet. Dernext dokumenteres to nasjonale tiltak som familievoldskoordinatorordningen og teambasert etterforskning. Samtidig er ikke ideen om spesialisering uproblematisk, og betenkeligheter ved denne tanken diskuteres til slutt.

Artikkelen representerer et utvalg og en bearbeiding av en større evaluering av politiets arbeid med vold i nære og familiære relasjoner, utført på oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet (Aas 2014)¹. Formålet med evalueringen var at den skulle inngå som et kunnskapsgrunnlag for departementets arbeid med en ny stortingsmelding om denne typen vold (Stortingsmelding 15). All empiri i denne artikkelen er hentet fra evalueringen. Datagrunnlaget består hovedsakelig av intervjuer med voldsutsatte kvinner på fem ulike krisesentre i landet, og intervjuer med politiutøvere i ulike stillinger og funksjoner. I tillegg

¹ Evalueringen er publisert under tittelen *Politiet og familievolden*, utgitt av Universitetsforlaget i 2014.

presenteres deler av en spørreundersøkelse som jeg gjennomførte av alle familievoldskoordinatorerne i landet. Alle data er samlet inn i løpet av 2011 og 2012².

2. Kompleksiteten ved vold i nære og familiære relasjoner

2.1. Avstanden mellom voldsutsatte og politiet

Kompleksiteten i vold og straffbar undertrykkelse i nære relasjoner kan illustreres ved en rekke utsagn fra voldsutsattes erfaringer med politiet. Voldsutsatt 1 forteller dette om sin erfaring med politiet:

Når du møter politiet er det jo veldig det der – den volden – den fysiske volden du har blitt utsatt for er kanskje det mest fokus på da – den psykiske volden – den angsten, den redselen man har hele tiden fordi den andre personen har så kontroll over hodet ditt på en måte – den er nesten verre. Det er den man lever med hele livet – ikke blåmerker – den psykiske delen som kanskje var den verste og som er vanskelig å forstå selv også. Men som de veldig forstod her på krisesenteret. Der tror jeg politiet kan hente veldig mye (...) De politibetjentene jeg møtte – det var ikke det at de var noe uvennlige eller gav meg noen følelse av at de ikke tok meg seriøst – men kanskje ikke alle hadde like god kunnskap om den situasjonen man hadde vært i.

Voldsutsatt 2 har denne erfaringen:

Hva skal vi tørre å fortelle? – for det er en utrolig høy terskel du skal gå over før vi begynner å fortelle – vi begynner jo i det små på en måte og håper at den andre personen kan stille de riktige spørsmål. Hvis du er heldig å møte en person som stiller de riktige spørsmål så er det jo lettere – for da skjønner du at det er en som skjønner hva jeg snakker om – de tror meg, ikke sant.

Voldsutsatt 3 og 4 erkjenner imidlertid at det ikke kan være enkelt for politiet å forstå voldsutsatte kvinner som befinner seg i en fortvilet situasjon. Voldsutsatt 3 sier dette: *Jeg skjønner at det er innmari vanskelig for han på den andre siden av bordet og sitte og ta innover seg de vraka som sitter og forteller.* Voldsutsatt 4 legger til *...som snakker helt usammenhengende – og hopper fra a til å – for sånn er det når vi sitter der.* Voldsutsatt 3 fortsetter:

Og det tror jeg er rett og slett mangel på kunnskap – altså det er så vanskelig – når du har levd i det – altså vi synes det er vanskelig – og når du da ikke har opplevd vold på

² Datamaterialet for hele evalueringsprosjektet består av intervjuer med informanter fra følgende grupper: 21 voldsutsatte kvinner, 14 krisesenteransatte, 9 ansatte i barnevernet (barnevernsvakta), 24 politibetjenter, 7 politiadvokater, spørreskjemaundersøkelse av alle familievoldskoordinatorerne i politiet (27 koordinatører totalt), søk i politiets datasystemer (PAL for STRASAK) over alle politiregistrerte familievoldsanmeldelser i landet.

nært hold annet enn i en jobbsituasjon – så kommer det sånne merkelige damer inn og begynner å fortelle om sånne spredte ting – jeg skjønner at det kan være vanskelig.

Hva kan sies å være felles for disse fortellingene? Flere voldsutsatte i intervjumaterialet opplevde at politiet i liten grad forstod eller forholdt seg til den vanskelige og sammensatte situasjonen som de befant seg i. Dette er et tydelig trekk også i tidligere tilsvarende studier (jf. Lund 1992 og Grøvdal 2012).

Både voldsutsatte og ansatte ved krisesentrene forteller om et politi som for det meste er opptatt av tidsangitte og konkrete handlinger som lett kan knyttes til straffeloven – noe som bare representerer en liten del av kvinnens historie. Flere av informantene opplevde at politiavhøret reduserte sammensatte og vanskelige livssituasjoner til spørsmål om detaljer rundt enkelte fakta – momenter som de verken husket eller fant spesielt viktige. Det kan åpenbart være en betydelig avstand mellom et politi som jobber innenfor en strafferettslig ramme og voldsutsatte som kommer til politiet med hele sitt liv og tragedie. Sitatene over bærer også et budskap om at politiet i større grad bør tilegne seg innsikt i den kompliserte psykologien som binder mange voldsutsatte til en overgriper over lengre tid.

Intensjonen med å etablere en ny og skreddersydd bestemmelse om vold i nære relasjoner i 2006 (straffelovens § 219) var at den skulle kunne fange opp helheten og kompleksiteten ved familievold. I forarbeidene til mishandlingsbestemmelsen (i Ot. Prp. nr. 113) har Justisdepartementet følgende forventninger til anvendelsen av § 219:

Departementet legger til grunn at utkastet til § 219 tar opp i seg kompleksiteten og helheten ved mishandling av nærstående, slik at det ikke er naturlig at den brukes i konkurrans med andre straffebud, som bestemmelsen om legemskrenkelser, trusler, tvang og frihetsberøvelse (Justis- og politidepartementet 2004-2005, s. 41).

I denne bestemmelsen er også psykisk vold kriminalisert³. Flere av de intervjuede politibetjentene kan bekrefte problemene med å fange opp helheten i et mishandlingsforhold. En politibetjent utdyper denne utfordringen slik:

Når vi sitter og prater med et voldsoffer, og du skjønner at hun har det fælt – så er det det å få beskrevet det sånn som hun sier det ned på papiret. Det er ikke alltid like lett – det blir en sånn forskjell på det, og det sier jeg ofte til folk jeg prater med – jeg prøver å skrive ned så godt jeg kan, men det er ikke like lett å få det til å bli så følelsesladet som det du forklarer til meg når du skal ha det ned på papiret. Du bør nesten være forfatter eller en skribent – dikter for å klare det. Det kan være et problem – få det til å

³ Deler av ordlyden i § 219 lyder slik; «Den som ved å true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke, grovt eller gjentatt mishandler ...»

høres like ekte ut på papiret som det fornærmede (forteller) – du kommer jo virkelig under huden på noen av dem du sitter og prater med. Du føler liksom hvordan hun har det.

Det er ikke vanskelig å forestille seg det utfordrende i å skulle forholde seg til en tragisk, sammensatt og til dels uoversiktlig livshistorie, og samtidig dokumentere og omforme den til en skriftlig rapport som et grunnlag for en straffesak.

2.2.En krevende og omfattende familievoldssak

Et eksempel på en svært omfattende og ressurskrevende familievoldssak, som også krever kunnskaper om æresrelatert vold, handler om en tenåringsjente fra et minoritetsmiljø som ble tvangsgiftet bort til sin 5 år eldre fetter. To etterforskere forteller meg om en jente som var blitt utsatt for massive overgrep før hun turte å fortelle om dette. Jenta hadde – i tillegg til ekteskapsinngåelsen mot sin vilje – vært utsatt for en rekke alvorlige forbrytelser (som voldtekter, drapstrusler, frihetsberøvelse og annen fysisk mishandling) både av sin fetter og hans foreldre (jentas onkel og tante). Det er «svigerfaren» som beskrives som regissøren bak den ulovlige ekteskapsinngåelsen, hvor jenta ble giftet bort på såkalt «muslimsk måte» ved et arrangement som hun trodde handlet om noe annet enn bryllup. Dette «ekteskapet» ble også støttet av hennes egne foreldre, som lukket øyne og øre for hennes fortellinger om overgrep.

Jenta valgte å fortelle om sin fortvilte situasjon til en minoritetsrådgiver på skolen, som tok kontakt med barnevernet. Barnevernet tok så kontakt med jenta, og hun ble etter hvert plassert i et beredskapshjem. Barnevernet varslet politiet pr. telefon, og senere i form av en anmeldelse. (Barnevernet og politiet holder tett kontakt med hverandre når det gjelder oppfølgingen av jenta, samt hennes søsken etter hvert). Politiet besluttet å pågripe begge foreldre, fetteren og «svigermoren» («svigerfaren» hadde nå reist ut av landet). Aksjonen for pågripelse måtte utføres på tre forskjellige adresser samtidig.

Alle de siktede ble avhørt samtidig, men de benektet påstander om straffbare handlinger. De forsøkte etter det politiet erfarte å fremstå som integrerte i det norske samfunnet, med både kunnskap og aksept rundt norsk lovgivning i forhold til ekteskap og seksualitet. Motstridende forklaringer dem i mellom bidro imidlertid til varetektsfengsling. Politiet gjorde også et viktig beslag på en av adressene – nemlig et fotoalbum med bilder av den illegale vielsen. Nå måtte politiet arbeide hurtig for å fremskaffe ytterligere bevis. 5-6 etterforskere jobbet utelukkende

med denne saken i tre uker. Senere fikk én av etterforskerne en lederrolle med et koordinerende ansvar for saken.

Videre ble det foretatt en rekke avhør for å bekrefte jentas historie. Blant annet ble venninner av jenta og en kollega av fetteren avhørt, og de kunne bekrefte det ulovlige ekteskapet. Det ble også foretatt dommeravhør både av jentas og fetterens søsken, i alt 7 søsken, men politiet oppfattet dem som instruerte til å la være å fortelle noe mot sine foresatte. Imidlertid viste det seg at en av jentas søstre, som også var plassert bort i regi av barnevernet til en adresse på en annen kant av landet, ville åpne seg. Politiet tok henne i mot på flyplassen for et nytt dommeravhør, og hun kunne nå bekrefte historien til sin voldsutsatte søster (noe hun ikke ville gjøre i det første dommeravhøret).

I tillegg til fire avhør av den utsatte jenta, ble det i alt foretatt avhør av 31 vitner, og 17 såkalt siktet-avhør fordelt på de fire siktede i saken. Etterforskningen ledet etter hvert til tiltale - og fetteren, faren og tanten til jenta ble dømt til flere års fengselsstraff. Den voldsutsatte jenta lever med et nytt navn på en strengt fortrolig adresse langt unna sin familie (Flere av hennes søsken er i barnevernets omsorg). Politiet oppfatter hennes situasjon som i vedvarende livsfare. En tilleggsutfordring for politiet var å forholde seg til en annen av jentas fettere som forsøkte å oppsøke henne på sperret adresse.

Det er flere momenter som gjør denne historien til en spesielt krevende politisak – både av hensyn til ressurser og kompetanse. En av etterforskerne som forteller historien peker på behovet for kompetanse i denne type saker slik:

Jeg tenker i en sånn sak som det her, så må du ha litt inngående kunnskap om den æreskulturen som de lever under (...) I Norge er det jo veldig sånn på individnivå – mens de er på det kollektivistiske – det må vi ha ganske inngående forståelse av – for å forstå at... ja, for å kunne beskytte henne.

Kollegaen legger til dette: *Det er et bakteppe her som en må forstå – for å forstå de prosessene som foregår i storfamilien. ... – og ikke minst for å forstå hva hun har gjort i mot familien sin* – repliserer førstnevnte. Politiet må sette seg inn i den trusselutsattes situasjon for å kunne forstå de farene som er rundt henne, og hvilket handlingsrom hun befinner seg i. I tillegg må politiet forstå hvilket tap den voldsutsatte har påført sin storfamilie – med familiens tapte ære, familieoppsplitting, bortplassering av barna, varetekt og lengre fengselsstraffer. En annen av etterforskerne, som også har jobbet med denne saken, hevder at dersom politiet trår feil i dette arbeidet, kan de risikere å utsette den voldsutsatte for ytterligere livsfare, hvilket

naturlig nok også representerer et betydelig stressmoment for etterforskerne. Videre trenger politiet innsikt i æreskulturen for å kunne gjengi hennes historie godt nok for domstolen. I denne forbindelse ble det engasjert en sakkyndig person til å gi en uttalelse vedrørende ekteskapsinngåelse i såkalte «muslimske land», en spesialist som fikk tilgang på de relevante dokumentene i saken.

Denne saken krevde også etterarbeid av politiet etter fellende dommer. For eksempel har en av etterforskerne reist til fornærmedes nye adresse for oppfølgingssamtaler med henne og det lokale politiet. En annen av etterforskerne forteller om et fortsatt samarbeid med barnevernet i forhold til oppfølgingen av ett av de andre barna, nå som den straffedømte faren ønsker samvær med barnet etter endt soning. Når det gjelder ressursbruken i denne saken, har fortellingen vist politiopp-gaver som kan fylle timeplanen til en gruppe etterforskere over lengre tid. *Vi snakker om årsverk her* – sier en av etterforskerne når den totale ressursbruken oppsummeres, og legger til sin tvil om at et mindre politidistrikt hadde maktet å etterforske denne familietragedien like bredt og omfattende. I en slik sak kreves det utvilsomt teamarbeid. Etterforskeren konkluderer slik: *Du har ikke sjans til å gå løs på dette her uten å være et svært apparat – et team*⁴. Politidistrikter som ikke har egne etterforskningsteam for familievold bør i det minste ha en fleksibilitet i ressursbruken, hvor en egen etterforskningsgruppe kan etableres relativt hurtig når tilsvarende familievoldssaker dukker opp. Det finnes imidlertid en radikalt annerledes måte å håndtere æresrelatert vold på, og den vil bli presentert i neste delkapittel i forbindelse med Drammensprosjektet.

3. Spesialiserte og problemorienterte tiltak mot familievold i politiet

3.1. Drammensprosjektet

Drammen kommune og Drammen politistasjon utviklet i samarbeid prosjektet «Vold i nære relasjoner – æresrelatert vold i Drammen», oftest referert til som «Drammensprosjektet». Prosjektet startet opp som et treårig pilotprosjekt i tidsrommet september 2007 til september 2010. Av Drammens befolkning på 63 000 innbyggere har 22 % innvandrerbakgrunn, og

⁴ Med teamarbeid mot familievold siktes det til en egen spesialisert etterforskningsgruppe (gjerne på 4-8 politibetjenter), som for det meste jobber kun med denne sakstypen – og som samarbeider om enkeltsaker. Denne gruppen inngår gjerne i en større etterforskningsavdeling på en politistasjon. Størrelsen på teamet kan variere, likeså hvor tett man jobber sammen og i hvilken grad man er involvert i andre sakstyper.

æresrelatert vold⁵ har vist seg å ha en relativt stor utbredelse i denne byen (Drammen kommune 2010). Følgende overordnede idé skisseres for Drammensprosjektet: «Prosjektet har hatt hovedfokus på vold i nære relasjoner i innvandrer miljøet som bl.a. utløses av kollektivets behov for å gjenopprette tapt ære i familierelaterte saker» (Drammen kommune 2010, s. 9). Grunnlaget for Drammensprosjektet var blant annet at den første straffesaken i norsk rettshistorie i forhold til tvangsekteskap ble ført i Søndre Buskerud politidistrikt. Straffesaken kunne avsløre en manglende kunnskap om denne typen familievold både i politiet og barnevernet. Man fant også manglende kommunikasjon og samarbeid mellom det kommunale, regionale og statlige barnevernet, og i tillegg en manglende samhandling mellom politiet og barnevernet.

«Dialog som metode» stod sentralt i Drammensprosjektets forebyggende tiltak – en metode som ble utviklet av politiinspektør Bjørlo ved Drammen politistasjon. Bjørlo var forøvrig etterforskningsleder i den ovennevnte straffesaken, og hun erfarte at politiet ikke på langt nær hadde tilstrekkelig kunnskap om denne typen overgrep, med denne erklæringen:

«Æresbegrepet var ukjent og en forstod ikke at ære kunne være motivet for handlingen» (Drammen kommune 2010, s. 50). Erfaringene fra straffesaken gav henne også innsikt i måter å forebygge på – noe som representerer et vesentlig supplement til de rene strafferettslige løsningene. Et viktig utgangspunkt for dialogmodellen er i følge Bjørlo at politiet kommer inn i en tidlig fase av konflikter mellom trusselutsatte og deres familier. Da er det nødvendig at politiet opparbeider seg tillit i minoritetsmiljøer der tvangsgifte og annen æresrelatert vold forekommer. Hun sier selv:

«Særlig viktig var det, og er det, at politiet bygger tillit på et tidlig stadium i de ulike minoritetsmiljøene der tvangsgifte og annen æresvold praktiseres. Ved å komme inn i tidlig fase i konflikten, gjennomføre samtaler med partene, er det helt klart muligheter til å komme i en dialog. En dialog som til slutt fører til en forsoning og hindrer alvorlige krenkelser av grunnleggende menneskerettigheter» (Drammen kommune 2010, s. 48).

Bjørlo forteller at hun har gjennomført mer enn 100 møter med personer som er utsatt for æresvold. Hennes beskrivelser av arbeidet med disse sakene gir også et svært interessant innsyn i politirollen, der politiet beveger seg et stykke utenfor sin tradisjonelle (strafferettslige) ramme – ved å mekle mellom familiemedlemmer over lengre tid. I den

⁵ Begrepet om «æresrelatert vold» innbefatter svært mange ulike handlinger som delvis er overlappende. Det er særlig handlinger som tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og vold som metode i barneoppdragelse som nevnes i denne forbindelse.

forbindelse kommer følgende anbefaling til uttrykk i selve redegjørelsen for Drammensprosjektet; « (...) at norsk politi bør se på muligheten for bruk av andre metoder enn det tradisjonelle strafferettslige løpet» (Drammen kommune 2010, s. 65).

I dialogarbeidet gjennomførte Bjørlo mange samtaler med partene hver for seg der møtene kunne bli mange og hyppige. Hele prosessen, som kunne vare i måneder, skulle avsluttes med en familiekontrakt, hvis innhold skulle bestemmes av partene selv. Familiekontrakten er et uttrykk for forsoning, noe Bjørlo anså som svært viktig. Oppnås det ingen forsoning må den trusselutsatte bryte all kontakt, og i verste fall være på flukt fra familien – en åpenbar tragedie, og en stor belastning både for den utsatte og familien. Bruddet med familien og opphold på skjult adresse, er imidlertid ofte en forutsetning for å starte dialogen. Den trusselutsatte er gjerne svært sliten og nedbrutt, og må følges opp avsondret fra familien for å kunne stille med nødvendig styrke til dialogprosessen. Den utsatte trengte oppfølging i forhold til bolig, arbeidsplass, skole – og når det gjaldt både fysisk og psykisk helse. Politiet måtte også foreta seg risiko- og trusselvurderinger kontinuerlig i prosessen (Drammen kommune 2010, s. 65).

I den ene av disse sakene, der Bjørlo arbeidet alene med en familie, var utgangspunktet at en jente skrev en e-post til Bjørlo for å gi uttrykk for sin frykt for å bli tvangsgiftet. Jenta reiste deretter til opprinnelseslandet på ferie, men klarte å stå i mot giftemålet. Hun tok igjen kontakt med Bjørlo på sms og fortalte at mye av årsaken til at hun hadde klart å motstå presset, lå nettopp i at hun hadde varslet politiet i forkant – noe hun opplevde som en sikkerhet og en slags ryggdekning for å mestre presset fra familien. Senere fikk imidlertid Bjørlo en ny henvendelse fra jenta, der hun fortvilet fortalte om et nytt press fra familien. I samtalen med Bjørlo gjorde hun det klart at en anmeldelse var helt uaktuelt for henne, særlig av hensyn til hennes mor og søsken.

Bjørlo fikk i samarbeid med NAV og oppfølgingsteamet plassert jenta på en skjult adresse, der hun også fikk oppfølging av en psykolog. Da jenta brøt ut av familien, startet Bjørlo samtaler med foreldrene hennes. Faren til jenta var villig til å komme i dialog, men jenta var imidlertid sliten og skeptisk til farens aksept for samtaler. Gjennom hjelp og oppfølging fikk hun styrke nok til å møte foreldrene, og det ble iverksatt et dialogmøte etter mange samtaler som Bjørlo hadde hatt med foreldrene i forkant. I dialogmøtene ble det utarbeidet en felles familiekontrakt som et grunnlag for forsoning. Enden på prosessen var at datteren etablerte seg i egen bolig uten å måtte være i skjul for familien, og Bjørlo konkluderer:

«Samtalene som vi har gjennomført har vist at den tradisjonelle tenkingen i forhold til sin kultur, kan endres dersom politiet vektlegger de grunnleggende menneskerettigheter og at det er disse rettighetene det tas hensyn til» (Drammen kommune 2010, s. 68).

Bjørlo skisserer flere viktige kriterier for at politiet skal kunne lykkes med å intervensere i denne typen familiekonflikter. Først og fremst ser hun det som nødvendig at politiet har innsikt i en «kollektivistisk» familiestruktur i minoritetsgrupper – i kontrast til den mer individorienterte som preger majoritetssamfunnet. Denne kunnskapen er nødvendig for at politiet skal oppnå tillit i minoritetsmiljøer. Uten tillit har man heller ikke noe godt grunnlag for dialog. Bjørlo har også erfart at en forutsetning for suksess er at politiet får kunnskap om familiekonflikten i en tidlig fase. (Informasjon til politiet kan komme direkte fra den utsatte, eller for eksempel fra skole, barnevern eller noen som kjenner den utsatte). Andre forutsetninger for dialogmodellen er at ingen grove krenkelser er utført ennå, trusselutøver skal ikke være straffet for lignende forhold tidligere, alle parter har et ønske om å komme i dialog, og at den trusselutsatte ikke ønsker noen anmeldelse (Drammen kommune 2010, s. 65).

Bjørlo peker på et interessant og velkjent konfliktområde for politiet i dialogmodellen – den «evige» konflikten mellom strafferettslige ordninger og de mer forsonende løsningene. Skal man oppnå dialog og forsoning mellom partene, kan straffereaksjoner forstyrre. Bjørlo forklarer at «I de innledende samtalene må politiet være tydelig i forhold til det straffbare, men samtidig gi rom for å diskutere en forsoning på et gitt tidspunkt» (Drammen kommune 2010, s. 68). Bjørlo viser til at barnevernet og politiet kan ha ulike interesser, og i den forbindelse refererer hun til en konkret sak på denne måten: «Politiet la til grunn sin plikt til å benytte straffelovverket mot tvangsekteskap effektivt, og at voldsutøvere skal straffes av allmennpreventive hensyn» (Drammen kommune 2010, s. 93). Barnevernet mente derimot at politiet ikke skulle straffeforfølge faren og broren i denne bestemte saken fordi de fryktet at jenta kunne bli ytterligere utstøtt fra familien og lokalsamfunnet – og forbli truet på livet. På den annen side: Dersom politiet ikke reagerte strafferettslig kunne man se for seg signaler om at politiet ikke reagerer på denne typen forbrytelser. Her dukker er velkjent konfliktforhold opp: brytningen mellom allmenn- og individualprevensjonen – et konfliktforhold som i særlig grad kan komme til syne i familievoldssaker.

Drammensprosjektet har ikke blitt utsatt for noen vitenskapelig evaluering, og det er umulig å si noe sikkert om hvor stor volds- og trusselforebyggende effekt dette prosjektet har hatt. Likevel rapporteres det om økt avdekking av både tvangsekteskap og vold som ledd i barneoppdragelse gjennom prosjektperioden, og det konkluderes med at «(...) vi er relativt sikre på at den økte avdekkingen skyldes økt kompetanse i offentlige virksomheter» (Drammen kommune 2010, s. 36). Denne kompetansen er også i stor grad formidlet til andre kommuner og politidistrikter, først og fremst gjennom foredragsvirksomhet.

3.2. SARA som rettesnor for politiarbeidet

På Stovner politistasjon i Oslo og Horten politistasjon i Vestfold har politiet prøvd ut SARA-modellen⁶ i et pilotprosjekt i perioden 1.3. 2011 – 29. 2. 2012, for å kunne identifisere de mest utsatte for vold i nære relasjoner⁷. På Stovner ble SARA knyttet til hele stasjonens virksomhet med en prosjektleder i en koordinerende funksjon. Hovedhensikten med dette prosjektet var å identifisere familier og voldsutsatte som i særlig grad befinner seg i fare for nye overgrep – for så å kunne følge dem opp med forebyggende tiltak. Det har i løpet av prosjektperioden blitt foretatt trusselvurderinger i 137 partnervoldssaker. Prosjektet følger en treleddet prosess: 1. Risikobedømming 2. Forebyggende tiltak og 3. Risikohåndtering (Oslo Politidistrikt 2012).

Risikobedømmingen ble iverksatt både på ordens- og etterforskningsavdelingen.

Politipatruljene har hatt med seg en egen sjekkliste under utrykning (en såkalt «Mini-SARA»), som representerer et utdrag på 6 sjekkpunkter fra SARA-listen. Patruljene har fått i oppgave å registrere om det både i den aktuelle situasjonen og tidligere har forekommet voldshandlinger/trusler, om det har vært brudd på besøksforbud, og hvorvidt overgrepene er opptrappende. I tillegg skal operativt politi innhente opplysninger om rusmisbruk og eventuelle psykiske lidelser. Patruljenes bidrag i denne delen av prosessen er en kartlegging av et mulig trusselbilde så tidlig som mulig.

Etterforskerne har blitt instruert i å anvende en mer omfattende sjekkliste i avhørssituasjonen, der 10 av momentene i SARA-modellen har vært benyttet. På bakgrunn av kartleggingsarbeidet fra patruljene og etterforskerne, gjør prosjektlederen deretter en

⁶ SARA er et akronym som i denne sammenhengen står for «Spousal Assault Risk Assessment Guide». Modellen er opprinnelig utviklet i Canada, og den inneholder en sjekkliste over risikofaktorer for partnervold (Kropp m.fl. 1999). Modellen ble utviklet spesielt for bruk av politi og rettsvesen, og den inneholder 20 risikofaktorer for partnervold som skal tjene til å vurdere fare for gjentakelse av volden.

⁷ I følge Stortingsmelding nr. 15 skal SARA-verktøyet implementeres i alle politidistriktenes arbeid med familievold (Justis og beredskapsdepartementet 2013).

fullstendig risikovurdering. Risikovurderingen klassifiseres etter en skala der den høyeste verdien er «ekstremt» stor fare for gjentatt mishandling, og de neste er karakterisert som «høy», «moderat» og «lav». Av de 137 sakene med vold i nære relasjoner som ble vurdert, ble bare et mindretall (i alt 5 saker) vurdert som «ekstremt» stor gjentakelsesfare. Tallene fordelte seg nokså jevnt på de andre gradene av antatt fare.

Trinn 2 og 3 – risikohåndteringen og forebyggende tiltak – er sammenfallende, og her står motivasjonssamtaler med både voldsutsatte og voldsutøvere sentralt. Det ble sendt ut 55 innkallelser til samtaler for de mest utsatte, hvor 31 møtte opp. Disse samtalene foregikk i en mer uformell og personlig kontekst enn selve avhørssituasjonen, der målet var å skape en god kontaktetablering og gjensidig tillit og respekt. Det samme gjaldt samtalene med voldsutøvere, der 12 møtte til samtale.

Formålet med motivasjonssamtalene var å identifisere hjelpebehovene hos begge parter, og tiltak som kunne sette en stopper for volden. Flere av de voldsutsatte gav uttrykk for at motivasjonssamtalen reduserte både deres avmakt i forhold til politiet og den vanskelige situasjonen som de befant seg i. (Dette står i en interessant kontrast til den tidligere påpekte avstanden som flere av de voldsutsatte på krisesentrene hadde følt i forhold til politiet). Mange av de voldsutsatte har i tillegg blitt kontaktet av prosjektleder for en veiledende samtale på telefon, og han har i det hele tatt fungert som en kontaktperson både for voldsutsatte og voldsutøvere. Prosjektlederen erfarte også at en muntlig avtale på et «mellommenneskelig grunnlag» kan oppfattes som mer forpliktende av voldsutøver enn den som implisitt «er forankret i straffesaksperspektivet» – som han uttrykker det (Oslo Politidistrikt 2012, s. 10).

I prosjektperioden har også ordensstyrken ved uniformerte patruljer foretatt hjemmebesøk til 36 ulike «høyrisiko-adresser», hvor noen adresser har blitt oppsøkt flere ganger. Hensikten med disse besøkene var at de skulle virke trygghetsskapende for voldsutsatte, og samtidig øke mulighetene for å avdekke vold som ikke blir rapportert til politiet. (Dette er for øvrig et eksempel på en proaktiv måte å drive politiarbeid på, noe som er svært sjeldent når det gjelder vold i nære relasjoner). Patruljene hadde med seg et kontrollskjema med personopplysninger på de involverte partene, og oppnådde kontakt i de aller fleste av besøkene. Videre rapporterer patruljene om positive erfaringer med denne måten å jobbe på, og det viste seg at verken voldsutsatte eller voldsutøvere opplevde besøkene på noen negativ måte. Tvert i mot var det mange som fant politiets oppsøkende virksomhet som et bidrag til økt trygghet.

En tilleggsverdi med risikovurderingene på Stovner, er at prosjektet utviklet en arbeidslogg hvor all informasjon om arbeidet med familievoldssakene ble registrert på en mer helhetlig og strukturert måte enn før. Nå fikk politiet en bedre oversikt over viktige opplysninger – som varigheten på besøksforbud i enkelte saker, eventuelle brudd på besøksforbud, når voldsutøver skal løslates fra arrest eller varetekt, oversikt over påtalemessige og rettslige avgjørelser (som henleggelse, tiltalebeslutninger, overføring til konfliktråd, dommer etc.), tildeling av voldsalmer, relokaliseringer av voldsutsatte (som opphold på krisesenter eller tilhold hos familie/venner), datoer for motivasjonssamtaler, hjemmebesøk osv. Arbeidsloggen blir en slags kalender med oversikt og påminnelser om vesentlige tidspunkter som har betydning for politiets arbeid.

3.3. Spesialiserte stillinger og teammodellen

Koordinatorrollen

Familievoldskoordinatorerne i politiet representerer en form for spesialisering av politirollen, og denne funksjonen er i seg selv et uttrykk for at politiets arbeid med familievold krever tilleggskompetanse. Koordinatorordningen ble offisielt etablert 1. juli 2002 etter pålegg fra Politidirektoratet, og alle politidistriktene ble pålagt å opprette en slik funksjon.

Hovedhensikten med ordningen var å sikre en større grad av helhetlig politiarbeid i forhold til vold i nære relasjoner – og i tillegg oppnå en økt enhetlig politihåndtering av disse sakene over hele landet. (Politidirektoratet 2009, s. 66). Følgende overordnede føringer tegnes, der familievoldskoordinatoren skal:

- «Tillegges koordinerende ansvarsoppgaver for politidistriktets samlede innsats for å redusere familievold.
- Være en ressursperson for driftsenhetene og aktuelle avdelinger ved å bidra til en helhetlig, ensartet og god kvalitativ behandling.
- Være oppdatert på distriktets satsing på området og fremme forslag om rutiner og metodeutvikling.
- Bistå i kompetanseoppbyggende arbeid ved driftsenhetene og aktuelle avdelinger samt utgjøre en støtte for kontaktpersoner og etterforskere.
- Ha god kunnskap om andre etaters, institusjoners og organisasjoners mulighet til å bidra med adekvat oppfølging og være en ressursperson i kontakten mellom politi og volds ofre.
- Være initierende i arbeidet med etablering av gode samarbeidsrutiner med andre etater, institusjoner og organisasjoner med tilknytning til voldsproblematikk.» (Politidirektoratet 2009, s. 67).

Politidirektoratet presiserer at koordinatorene skal ha fulltidsstilling for fagfeltet. Kravet om fulltidsstilling fremkommer også i Regjeringen handlingsplan («Vendepunkt») mot vold i nære relasjoner fra 2008 (Regjeringen 2008, s. 8). At koordinatorfunksjonen skal være på fulltidsbasis, sier en del om hvordan arbeidet med familievold skal prioriteres. Men hvordan ser dette ut i praksis? Etter å ha gjennomført en spørreskjemaundersøkelse der samtlige av landets familievoldskoordinatorer har svart, får jeg denne oversikten:

OVERSIKT OVER KOORDINATORENES FAGFELT, STILLINGSTITTEL OG STILLINGSANDEL⁸.

POLITI-DISTRIKT	FAMILIEVOLD + SO-KOORDINERING⁹.	STILLINGS-TITTEL/ GRAD I POLITIET	PROSENT AV STILLINGEN TIL KOORDINATOR-ROLLEN
Agder	Familievold	(Ikke oppgitt opplysning)	Rollen fordelt på 2 personer (prosenttall blir ikke oppgitt)
Asker og Bærum	Familievold	Politioverbetjent (Pob)	100 %
Follo	Familievold	Pob	100 %
Gudbrandsdal	Familievold + SO	Politibetjent	Ca. 20 %
Haugland og Sunnhordland	Familievold + SO	Pob	100 %
Hedmark	Familievold	Pob	100 %
Helgeland	Familievold + SO	Pob	100 %
Hordaland	Familievold + SO	Pob	100 %
Midtre Hålogland	Familievold + SO	Politibetjent 3 (Pb.3)	Ca. 75 %
Nordmøre og Romsdal	Familievold + SO	Pob	100 %
Nordre Buskerud	Familievold + SO	Pob	90 %
Nord-Trøndelag	Familievold + SO	Pob	80 %
Oslo	Familievold	Pob	100 %
Rogaland	Familievold	Pob	100 %
Romerike	Familievold	Pob	100 % - «I utgangspunktet» ¹⁰
Salten	Familievold	Politiførstebetjent (Pfb)	100 % - «I utgangspunktet»
Sogn og Fjordane	Familievold + SO	Politibetjent	100 % - «I utgangspunktet»
Sunnmøre	Familievold + SO	Pob	100 % - «I utgangspunktet»
Sør-Trøndelag	Familievold + SO	Pob	100 %
Søndre Buskerud	Familievold + SO	Pob	100 %
Telemark	Familievold + SO	Pob	100 % - «I utgangspunktet»
Troms	Familievold	Pob	70-80 %
Vestfinnmark	Familievold + SO	Politibetjent	30-70 %
Vestfold	Familievold + SO?	Pob	100 %
Vestoppland	Familievold + SO	Pfb	100 % - «I utgangspunktet»
Østfinnmark	Familievold	Pfb	100 %
Østfold	Familievold + SO	Pfb	100 %

Tabelloversikten viser at de fleste av koordinatorene har et kombinert ansvar både for familievold og seksuelle overgrepssaker (dette er opplysninger jeg har fått fra

⁸ Spørreskjemaene ble besvart av familievoldskoordinatorerne i løpet av våren 2012.

⁹ SO i denne sammenhengen er en forkortelse for «seksuelle overgrep». SO-koordinering dreier seg om koordinering av saker som omhandler seksualforbrytelser.

¹⁰ «I utgangspunktet» (« på papiret»), men ikke i realiteten i følge koordinatorene.

Politidirektoratet). Når det gjelder koordinatorenes stillingstittel, avslører oversikten at de fleste har «Politioverbetjent» (Pob) som grad i politiet. Graden kan fortelle noe om koordinatorrollens prioritet og anseelse i politidistriktene, og hvilken fartstid og erfaring de har i politiyrket. På dette punktet har en betydelig økning siden 2004 funnet sted, der bare 9 av koordinatorene hadde tittelen «Politioverbetjent» (Grøvdal 2004, s. 7). Når det gjelder stillingsandeler, kreves det en mer omfattende redegjørelse.

Oversikten over hvor stor prosent av stillingen hver og en har til koordinatorrollen, kan tilsynelatende se eksakt og entydig ut. Det er den imidlertid ikke. På spørsmål om «Hvor stor andel av stillingen din er knyttet til koordinatorrollen?» oppgir koordinatorene som tabellen viser nokså forskjellige prosentstørrelser. Svarene beror til en viss grad på hva den enkelte legger i sin rolle, og spørsmålet er åpenbart av skjønnsmessig karakter. Koordinatorrollen er nokså løst definert i de presenterte instruksene. En av koordinatorene – som oppgir 100 % av stillingen sin til koordinatorrollen – formidler dette på spørsmålet om «Hvilke andre arbeidsoppgaver må du utføre i tillegg til koordinatorjobben?»

«Jeg sitter jo ikke bare og koordinerer saker, da ville tiden ha blitt lang. Som en del av jobben tilhører utstrakt kontakt med ofrene for familievold, vitne-/ offerbeskyttelse med tilhørende etterforskning, voldsalarmtjenesten i hele (navn på distriktet), samt ansvar for tildeling og oppfølging av voldsalarmer i (navn på driftsenheter) Jeg driver med undervisning, pleier samarbeidspartnere, og følger opp saker knyttet til tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Når det gjelder tvangsekteskap gjennomfører jeg, sammen med en annen tjenestemann fra vitnebeskyttelsesgruppa, samtaler med de utsatte og vurderer om det er nødvendig å iverksette tiltak.»

Denne koordinatoren utfører som vi så etterforskning, men definerer det innenfor koordinatorrollen. Etterforskning vil andre definere utenfor rollen; «Etterforskning er ikke koordinatorarbeid» – slår en av koordinatorene fast. Tvetydigheten i spørsmålet om fulltids koordineringsarbeid kommer tydelig til uttrykk i denne koordinatorens svar:

«Dette avhenger av hvem du spør. Ifølge politidistriktets ledelse, så er dette 100 %. Jeg er derimot av den formening at verken vitnebeskyttelse eller SO-koordinasjon hører innunder familievoldskoordinatorstilling. Ei heller deltakelse i spesialetterforskergruppe SO/familievold. Ei heller operative oppgaver der jeg som tjenestemann fanger sakene jeg kommer oppi, om det er trafikk, vinning eller annet. Derfor et spørsmål som for meg er umulig å besvare».

Flere av koordinatorene oppgir at de må utføre arbeidsoppgaver som klart ligger utenfor familievoldsfeltet, som for eksempel arbeid ved operasjonssentralen, operative tjeneste, vakt- og beredskapstjeneste, etterforskning i ulike sakstyper, sivile oppgaver etc.

Teammodellen

Spørreskjemaet til familievoldskoordinatorerne inneholdt også spørsmål om ytterligere spesialisering i politidistriktenes arbeid med dette saksfeltet. Svarene på disse spørsmålene kan fremstilles i følgende tabell:

OVERSIKT OVER FAMILIEVOLDSKONTAKTER OG ORGANISERING I ETTERFORSKNINGSTEAM

POLITIDISTRIKT	ANTALL FAMILIEVOLDSKONTAKTER	TEAMMODELL FOR FAMILIEVOLD
Agder	Ikke oppgitt/uklart	Nei
Asker og Bærum	Ikke oppgitt/uklart	Under opprettelse
Follo	Ikke oppgitt/uklart	Ja
Gudbrandsdal	Ikke oppgitt/uklart	Delvis
Haugland og Sunnhordland	Ikke oppgitt/uklart	Nei
Hedmark	7	Nei (fagforum)
Helgeland	0	Under opprettelse
Hordaland	15	Nei
Midtre Hålogaland	Ikke oppgitt/uklart	Nei
Nordmøre og Romsdal	Ikke oppgitt/uklart	Nei
Nordre Buskerud	1	Nei
Nord-Trøndelag	0	Nei
Oslo	3	Ja (på Stovner politistasjon)
Rogaland	16	Ja (på de største driftsenhetene)
Romerike	10	Nei
Salten	2	Nei (Persongruppe)
Sogn og Fjordane	0	Delvis
Sunnmøre	2	Nei
Sør-Trøndelag	På alle driftsenhetene (Antall ikke oppgitt)	Ja (i Trondheim)
Søndre Buskerud	0	Nei
Telemark	7	Delvis
Troms	12	Nei
Vestfinnmark	«På de store stedene» (Antall ikke oppgitt)	Nei
Vestfold	10	Nei
Vestoppland	Ikke oppgitt/uklart	Nei
Østfinnmark	1	Nei
Østfold	8	Nei

I tillegg til koordinatorrollen finnes det som tabellen viser, et betydelig antall såkalte «familievoldskontakter» spredt rundt på driftsenhetene i politidistriktene. (For flere av distriktene er det ikke oppført noe tall. Det betyr ikke at de ikke finnes, men svarene fra

koordinatorene har vært vanskelig å tolke). Disse familievoldskontaktene representerer en viss grad av spesialisering av politirollen, og utgjør en vesentlig ressurs for saksfeltet i tillegg til familievoldskoordinatorene. Kontaktene har flere lignende oppgaver som koordinatorene – som for eksempel å være en ressurs- og kompetanseperson som andre kan søke råd og veiledning hos. Familievoldskontaktene har også gjerne en utstrakt kontakt med samarbeidsaktørene til politiet (som for eksempel barnevernet). Det ser imidlertid ut til å være stor variasjon i forhold til hvor mye disse kontaktene jobber med familievold, deres stillingstitler, og hvor mange andre fagfelt de opererer i. Det finnes for øvrig ingen felles instruks for denne funksjonen.

I et brev til politimestrene i 2008, pålegger Politidirektoratet politidistriktene å opprette «kompetanseteam» for familievold på denne måten: «I de største politidistriktene skal det opprettes egne team mot vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep. I øvrige distrikt skal behovet for team vurderes» (Politidirektoratet 2009, s. 70). Tabellen viser imidlertid at det er et mindretall av distriktene som har opprettet en teammodell. Teamene ser ut til å variere i forhold til størrelse, struktur, grad av samhandling og spesialisering. Noen eksempler på ulik struktur og organisering kan gis: I Hedmark har man foretrukket et fagforum som består av et nettverk av fagpersoner (familievoldskontakter) på ulike driftsenheter i distriktet. I Telemark etterforsker teamet familievold kun der barn er involvert. I Gudbrandsdal finnes det en kombinert SO- og familievoldsgruppe. Trondheim har et team kun for byen, men ikke for hele Sør-Trøndelag. Rogaland har et team på de største driftsenhetene, men ikke et som er distriktsovergrepene. I Oslo er det bare én av stasjonene (Stovner) som har organisert etterforskningen på denne måten, og det er bare for Stovner krets og ikke for hele hovedstaden.

Ved å opprette et eget fagfelt med et spesialisert etterforskningsteam, kunne Stovner samle etterforskere som var dedikerte til dette arbeidet, og som etter hvert utviklet spesialkompetanse på familievold. Slik ville sakene bli håndtert mer effektivt og med høyere grad av kvalitet. Videre erfarte etterforskningsledelsen på Stovner at enkelte etterforskere ikke egnet seg for å arbeide med dette fagfeltet. De opplevde arbeidet med familievold som spesielt tungt, og da ble også sakene nedprioritert.¹¹ En annen fordel med teamarbeidet, er at

¹¹ En av politiadvokatene i intervju materialet hevder i den forbindelse at familievold gjerne blir nedprioritert blant politietterforskere, og viser i den forbindelse til en *kultur* blant etterforskere. Med «kultur» mener han at det har etablert seg en tenkning i politiet om at familievold er tunge saker som man ikke kommer noen vei med. Dette synet blir understøttet av annen politiforskning. For eksempel finner Rachlew (2009) at Voldsavsnittet, som etterforsker grove voldssaker, er forbundet med relativt lav status blant et utvalg politibetjenter.

man lettere kan håndtere en større familievoldssak i fellesskap der man kan angripe saken fra flere vinkler (som eksempelet tidligere i denne artikkelen viser tydelig).

Dette spesialiserte etterforskningsteamet for familievold på Stovner ble opprettet i 2005, og har 7 etterforskere (pr. vinter 2012) som for det meste jobber med dette saksfeltet. Denne måten å organisere arbeidet på gjør at de andre etterforskningsgruppene på stasjonen stort sett ikke blir involvert i familievoldsetterforskning. I tillegg er det etterforskerne i den spesialiserte gruppen som for det meste mottar voldsutsatte i vakta på politistasjonen. Grunnen til det er at man får økt kvaliteten i meldingsmottaket. En av etterforskerne begrunner det slik:

Vi vet hva som skal til for å lage en god anmeldelse – noen ganger er det mangelfulle anmeldelser vi får – vi får kanskje bare det siste forholdet – så står det en setning – det har skjedd tidligere, og da må vi allikevel kalle de inn for å ta et grundig avhør. Hvis vi tar saken fra dag én så gjør vi dette første gang, så slipper de å komme igjen og igjen.

Flere av etterforskerne i intervjumaterialet forteller at når man arbeider med en familievoldssak vil den kreve det meste av ens oppmerksomhet, og at man da ikke bør heftes med andre saker. Videre hevdes det at en trenger mengdetrening for å gjøre et godt nok arbeid i dette saksfeltet. Fordelen med å jobbe i et spesialisert team, der man bare jobber med familievold, kommer for eksempel til uttrykk på denne måten av en etterforsker:

Vi får masse telefoner – krisesenter, besøksforbud, voldsalarm – dette er jo rutiner for oss – hvis en annen plutselig (får en sak) – voldsalarm? – de vet ikke, for alle er ikke opplært i det – det blir vanskelig for de som ikke jobber med det til vanlig (...) Vi vet hva vi gjør – vi vet hva som er viktig å ta først – dommeravhør av barn – hva som må til det – altså – det er så mye spesielle ting vi må gjøre i forhold til en vanlig sak hvor to som ikke kjenner hverandre har slått hverandre.

En ulempe ved spesialisering kan være at man over tid blir utslitt av bare å arbeide med til dels alvorlige overgrep. Dette blir imidlertid nyansert av flere av informantene som har dette fagfeltet som sin spesialisering. En av etterforskerne ser nettopp teammodellen som en viktig buffer mot utbrenning fordi gruppen kan fungere som en støtte der debriefingen foregår naturlig ved samtaler om felles saker. En av familievoldskontaktene forteller at hun har jobbet med familievoldssaker i mange år, og føler seg ikke utbrent av det – *men det er fordi jeg er oppriktig interessert* – og hun legger til:

Så bruker du litt mindre energi på det når ting går litt mer av seg selv – når du er vant til å jobbe med det – enn hvis du ikke har gjort det på lenge og får en sånn sak – så er det jo mye mer utmattende da – skal begynne å sette seg inn og tenke på hvordan man skal gjøre det enn hvis du er vant til å håndtere de typer saker.

Det er først og fremst disse sakenes kompleksitet som oppgis av flere av mine informanter som begrunnelse for å klassifisere familievold som et spesielt fagfelt. En annen av familievoldskontaktene viser til at familievoldssakenes prioritet er en begrunnelse i seg selv, og underbygger ideen om spesialfagfelt slik:

... man må vite om kultur – og du beveger deg over i æresrelatert vold – og ikke minst dommeravhør – og hvordan gjør man det. Det er ikke noe som man har lært etter én gang – hvis det går for lang tid nå, så begynner jeg liksom – ok, hvordan var dette – hva er det vi skal sende først – retten skal ha noe – du har bistandsadvokater – hvem skal ha det – det er ganske mange.... som gjør det komplisert – at man må tenke på så mye på en gang – kanskje man kjører en sak hvor man henter barnet uten at noen skal vite det – at det ikke blir påvirket av noen – av mor og far eller brødre eller... for det har vi mange eksempler på – og det kompliserer det ennå mer for da må man passe på at forsvareren skal ha informasjon om det – og ha mulighet til å snakke med klienten før avhøret – sånn at de kan stille spørsmål – og du skal ha en følgesperson. Det er så vanvittig mange ting som skal klaffe – å sitte alene som etterforsker – pluss at du har ti andre saker – da blir hodet fort fylt.

En neste familievoldskontakt har lignende erfaringer som informantene ovenfor med dette resonnementet:

... de krever så mye tid de sakene – tar du et avhør, ikke sant – det kan jo hende at du sitter i 2-3 dager med avhør av en fornærmet... hvis du har mange år vedkommende skal forklare seg om – og da nytter det ikke å drive med andre hastesaker inne mellom (...) og det krever at du samarbeider med masse aktører da – du får inn en sak fra barnevernstjenesten – det er mistanke om vold mot det barnet – for hun har sagt på skolen at pappa har slått meg – da er det bare å hive seg rundt med en gang – å informere jurist... kanskje du må ha en setteverge til barnet – så må du sette deg ned og skrive det – få oppnevnt en setteverge. Så skal du kanskje sende noen brev til fylket – for å få fritatt disse lærerne for taushetsplikt – med mindre du har fått på plass settevergen først da som kan fritta – og så skal du begynne å avhøre de lærerne for å få litt mer kjøtt på beinet – samtidig skal saken gå til retten for beramning av dommeravhør. Så skal du da forberede denne settevergen på det – du skal ha bistandsadvokater som skal informeres – du har en forsvarer som ikke får lov til å snakke med mistenkte før samme dagen – eller dagen før – og hva skal han få lov til å snakke med klienten sin om – så skal jo helst han høres før dommeravhøret – og så kommer unga inn – og de skal transporteres – det er utrolig mye jobb. Da må du ha tunga rett i munn.

En etterforsker sammenligner familievold med vold i det offentlige rom, og presenterer i den forbindelse denne erkjennelsen:

For det første er det vanskelig å bevise – det skjer innenfor husets fire vegger – de involverte har en tilknytning til hverandre. De blir justert med jernhånd de fornærmede (kvinner med minoritetsbakgrunn) – og det er veldig vanskelig å trenge igjennom. De som kanskje ser det har jo en tilknytning både til den fornærmede og den mistenkte (Hun nevner barn som skal forklare seg om farens voldsbruk) – hva skjer med mamma? – blir pappa satt i fengsel? Altså – det er så mye mer enn at en ukjent slår en annen ukjent.

Det er en rekke momenter i disse fortellingene som viser kompleksiteten og særpreget ved familievoldssaker. Vanlige gjøremål i etterforskningsarbeidet er å foreta avhør av fornærmede (ofte lange og vanskelige avhør som kan vare opptil flere dager), planlegge og iverksette dommeravhør, koordinere samarbeidet med barnevernet, vurdere behovene for voldsalarm og besøksforbud, gi opplæring i bruken av voldsalarm, innhente legejournaler, avhøre mistenkte, avhør av vitner (som øvrig familie, naboer, venner, ansatte ved skole/barnehage etc.), opprette kontakt med bistandsadvokat og forsvarer, med mer.

Det pekes også på at familievoldssakene skiller seg fra andre voldssaker ved at overgrepene foregår i det skjulte, hvor fraværet av vitner og lojalitetsbånd til overgriper gjør politiarbeidet ekstra utfordrende. Jeg spør en av familievoldskontaktene om hvorvidt familievold er vanskeligere enn andre saker, og han svarer:

De er kanskje vanskeligere bevismessig. Du starter ofte med påstand mot påstand – hvordan skal du klare å bevise – å finne ut av det?... hvor det kanskje ikke er noe hold i det fornærmede sier heller – så har du i tillegg kanskje en barnefordelingssak oppi det hele – hvor besøksforbud og voldsalarm kan være et godt argument for at mor kanskje skal få omsorgen – det er mange ting... så du kan liksom ikke kjøpe noen ting – du må se – hva har vi? – ok, far sier en ting mor sier en ting – hvordan kan du få inn informasjon som underbygger den ene eller den andre. Det krever mer – mange av sakene blir henlagt på bevisets stilling – fordi man ikke klarer det – fordi det er få vitner – men det er ikke sikkert at vi har gjort en god nok jobb da.

4. Grenser for spesialisering

4.1. Politigeneralisten vs. politispesialisten

I Norges offentlige utredninger fra 1981 om «Politiets rolle i samfunnet» (som har vært skoledannende for mange av utredningene av politiet i ettertid) slår politirulleutvalget fast at «Politimannen skal være generalist» i ett av prinsippene for politiets rolle og virksomhet. En utdyping av dette prinsippet lyder slik: «Han må kunne veksle på en naturlig og smidig måte mellom de ulike tjenesteformer – ordenstjeneste, trafikkjeneste, etterforskning og

forvaltning». En konsekvens av generalistprinsippet er at: «spesialenheter bare bør opprettes når det er tvingende nødvendig» (NOU 1981: 35, s. 14). Samtidig finner utvalget at: «kunsten består i å finne balansen mellom generalisten og spesialisten», men slår likevel fast: «i størst mulig grad bør politioppgavene løses av generalisten». Videre advares det mot at politiet som etat ikke skal bli en slags: «`organisme` av spesialiserte `celler`» (NOU 1981: 35, s. 78). Idealet om generalisten blir videreført i Stortingsmelding nr. 42 fra 2004-2005 om politiets rolle og oppgaver. I Politidirektoratets kartlegging av kompetansebehovet for «Politiet mot 2020» slås det fast at: «Generalisten skal være hovedaktøren i norsk politi» (Politidirektoratet 2008; 45).

I essayet «Politigeneralisten, den moderne staten og politiets legitimitet» argumenterer Birkeland for å videreutvikle idealet om generalisten (Birkeland 2007, s. 32). Samtidig ser han generalisten truet i en stadig mer kompleks samfunnsvirkelighet, der mengden av oppgaver øker og kunnskapen om hvordan oppgavene skal løses utvikler seg kontinuerlig. Hva som var godt nok i går, er ikke nødvendigvis det i dag – ut i fra økt viten om hvordan problemer kan håndteres. Birkeland peker på en økende oppfatning av at den virkeligheten som politiet møter blir stadig mer sammensatt, kompleks og mangfoldig. Politiets praksisfelt vokser både i bredde og dybde, og overfor spesialutdannelse, sertifiseringer, og ny teknologi vil generalisten fort tape terreng. Da konkluderes det gjerne slik: «Generalistens tid er forbi» (Birkeland 2007, s. 33).

Generalisten, eller «altmuligmannen» og «tusenkunstneren» som det litt nedsettende uttrykkes, vil aldri kunne nå helt ned til den dybden som spesialiseringen krever. Samtidig har generalisten et fortrinn som spesialisten ikke har. Generalisten besitter et overblikk, og med sin breddekunnskap kan han se helheten: «Men dette, det helhetlige – det generelle – er noe positivt, noe man så å si kan være spesialist på» (Birkeland 2007, s. 35). Generalisten får dermed det paradoksale uttrykk ved at den blir spesialist på det allmenne og det generelle. På den måten blir ikke generalisten først og fremst en som besitter middelmådig kunnskap på en lang rekke områder: En generalist er en som er spesielt dyktig når det gjelder «generell kunnskap og generelle ferdigheter» (Birkeland 2007, s. 32).

Det å være allsidig og inneha variert kunnskap om et større felt er altså en annen type ferdighet enn de som er spesialister på avgrensede deler innenfor feltet: «Allsidighet dreier seg ikke om en utvendig summering av et større antall ferdigheter og kunnskaper» (Birkeland 2007, s. 36). Allsidighet blir således en verdi i seg selv, som ikke kan reduseres til en rekke

enkelt-ferdigheter. Nettopp fordi den allsidige kan se sammenhenger mellom delene. En definisjon på generalistmodellen kan lyde slik:

«Generalisten har evnen til å se og tenke *helhetlig*, se sammenhenger, *tenke og orientere seg generelt*. En generalist er en person som *forstår* sin egen virksomhet i relasjon til den sosiale virkeligheten han eller hun arbeider i. For politiets del må det blant annet dreie seg om *hva politiet virkelig er*. Da kan man ikke bare lære det `fra innsiden`, det vil si å lære seg det politiet `gjør`. En generalist må evne å se sin egen praksis og sitt eget praksisfelt *fra utsiden*, for dermed å forstå dets sammenheng med samfunnet for øvrig» (Birkeland 2007, s. 37).

Generalisten er i følge Birkeland nødvendig for å bevare politiet som en allmenn institusjon, med høy grad av legitimitet i befolkningen, og han tydeliggjør det med et interessant tankeprang der spesialisering blir satt på spissen på denne måten:

Staten nedlegger dagens politi og oppretter et helt nytt politidirektorat med ansvar for å gjøre alt som trengs for å løse de oppgaver som i dag tilligger politiet. Det skal gjøres så effektivt og økonomisk rasjonelt som mulig. Det listes opp et stort antall oppgaver som så settes ut på anbud til private leverandører av ulike tjenester: fartskontroller, biljakter, `deltaoppdrag`, åstedsgransking, regnskapsanalyse, mestring av mennesker i mental ubalanse, innbringning til fyllearett, forebygging blant skoleungdom m.m. Alt kan ordnes ved hjelp av spesialister – hver dyktigst, mest profesjonell på sitt felt. Vi trenger spesialister, men ikke nødvendigvis politispecialister (Birkeland 2007, s. 46).

Samtidig ser ikke Birkeland en nødvendig motsetning mellom «generalisten og «spesialisten» Det er særlig politiutdanningen som etter hans syn må være generalistorientert: «Å utdanne generalister er ikke i utakt med `tidens krav`, tvert om». (Birkeland 2007, s. 32). Det trenger ikke å komme i konflikt med krav om spesialisering og spisskompetanse senere i karrieren, så lenge spesialiseringen skjer innenfor generalist-rammen.

Det må også være en viss balanse mellom bredde- og dybdekunnskap i politiet.

Breddekunnskapen i sin ytterste konsekvens blir bare en overflatekunnskap uten evne til å løse noen problemer på en tilfredsstillende måte. Dybdekunnskapen i sin rendyrkede form blir motsatt bare et sneversyn der man verken kan forstå eller se sin kunnskap i relasjon til noe annet. Den rendyrkede spesialist vil kunne møte følgende problem:

«En situasjon som ikke svarer til spesialkunnskapen, vil spesialisten enten måtte trekke seg bort fra, eller løse med sine spesialiserte forutsetninger, uten å vite om andre alternativer ville være bedre» (Birkeland 2007, s. 36).

Til tross for generalisten som et uttalt ideal for politiyrket har spesialiseringen unektelig økt i både bredde og dybde i de senere år. Dette synes å være en irreversibel prosess, og forholdet mellom spesialist og generalist er blitt stadig mer aktualisert ettersom politiets kontrollområde etter hvert har blitt svært omfattende. «Politiet blir nødt til å fortsette med økt spesialisering» - slår Larsson og Oppen Gundhus fast i essayet «Policing i et norsk perspektiv» (Larsson og Oppen Gundhus 2007: 27). Behovet for spesialisering knytter seg også til den teknologiske utviklingen, nye kriminalitetsformer og nye måter å begå kriminalitet på (Politidirektoratet 2008; 46).

I forholdet mellom generalisten og spesialisten bør det tenkes i grader. Innen hvert eneste fagfelt i politiet finnes det i realiteten grader av spesialisering. Mange politiutdannede har spesialisert seg i arbeidet med for eksempel narkotika- vinning og voldskriminalitet – enten ved videreutdanning eller bare med lengre erfaring innenfor et kriminalitetsområde. I politiyrket finnes det imidlertid store rom for fleksibilitet der en kan spesialisere seg på et område og skifte beite til andre fagfelt senere. En familievoldskoordinator som har lang fartstid innenfor narkotikaetterforskning, kan være et eksempel på nettopp det. Videre er det fullt mulig å veksle mellom å være generalist og spesialisert. Spørsmålet om spesialisering er også i stor grad avhengig av hvor man jobber. I de større byene er muligheten for å jobbe spesialisert langt større enn på et mindre lensmannskontor. Ved store driftsenheter har en mulighet til å samle kompetanse og bygge opp større fagmiljøer innenfor et avgrenset fagfelt.

4.2. Spesialiseringens bakside – sluttbetraktninger

Det er godt dokumentert at operativt politi i betydelig grad opplever avmakt, frustrasjon og oppgitthet i arbeidet med familiekonflikter (Aas 2009), noe som antakelig kan spores tilbake til manglende kunnskap og forståelse for denne virkeligheten. En kunne derfor tenke seg en ordning hvor man øremerket noen politipatruljer i distriktet til å inneha et spesielt ansvar for å håndtere nødmeldinger om vold og overgrep på private adresser. Denne ideen har imidlertid åpenbare svakheter – ikke minst av praktiske grunner. Operativ polititjeneste er organisert slik at patruljene i et politidistrikt er oppdragsstyrt av operasjonssentralene, og patruljene må til enhver tid være beredt til å rykke ut til hva det måtte være av hendelser. Ved en nødmelding til operasjonssentralen må gjerne den ledige patruljen som befinner seg nærmest et åsted, rykke ut. Det kan være en hvilken som helst patrulje, og det ville være uhensiktsmessig at en øremerket patrulje, som kanskje befinner seg langt unna et åsted, skal få oppdraget. Hensynet til avstanden vil i større grad gjøre seg gjeldende i de langstrakte og mindre urbane

politidistriktene. Dessuten kan det i de større byene (særlig Oslo øst) komme inn
nødmeldinger fra forskjellige private adresser i samme tidsrom i løpet av en kveld/natt. Da må
flere av patruljene involvere seg i denne type oppdrag samtidig.

En mer farbar vei er å kurse de operative mannskapene både i fenomenkunnskapen om denne
tragiske virkeligheten, og i de aktuelle etterforskningsmessige og ordensmessige gjøremål på
åstedene. Politihøgskolen har naturligvis en helt sentral rolle i å formidle grunnleggende
kunnskap om vold i nære relasjoner, men denne kunnskapen bør vedlikeholdes og
videreutvikles av personell med spesialkompetanse på familievold – som
familievoldskoordinatorerne og familievoldskontaktene rundt i politidistriktene.

En av informantene, som daglig jobber i patruljetjeneste, hevder i en e-post til meg at:
«familievold som spesialfagfelt faller på sin egen urimelighet». Grunnen til det ligger først og
fremst i at patruljene har så mange oppdrag av denne typen, og han ser heller for seg
følgende: «familievold er, etter mitt syn, en kriminalitetstype som alle i førstelinjetjenesten
burde ha gode kunnskaper om» – og legger til at – «derimot synes jeg nok at fokus på
fagfeltet kunne vært større hos de i operativ førstelinjetjeneste». Dette argumentet leder til et
annet om at politiet bør levere en mer ensartet håndtering av disse sakene, der alle kan utføre
et solid arbeid. En spesialisering kan fort føre til forskjellsbehandling hvor man er – «prisgitt
hvilken politibil som dukker opp når far slår mor» – som han så billedlig uttrykker det.

En annen politibetjent, som også har sin daglige virksomhet i operativ tjeneste, fremsetter
også en viktig innvending mot spesialiseringstanken. Hun frykter at dersom ideen om
spesialfagfelt får gjennomslag, kan det medføre at det bare er noen betjenter som våger å
håndtere dette saksfeltet. Den tanken har allerede gjort seg gjeldene angående samtaler med
voldsutsatte barn ved utrykning til familievold. Operativt politi har lenge vært ledet av tanken
om at samtaler med barn om hva de kan ha sett eller hørt av straffbare handlinger mellom
foreldrene er forbeholdt dommeravhøret (ekspertene), og følgelig latt være å snakke med barn
om dette av frykt for å gjøre feil (Aas 2013). En neste politibetjent er i tillegg redd for at
spesialiseringstanken kan forsterke forestillingen om «A- og B-politi», der generalistens
handlingsrom og status blir stadig mer begrenset.

Familievold som fagfelt er allerede spesialisert et stykke på vei i politiet – særlig gjennom
koordinatorordningen, familievoldskontakter, dommeravhørere, egne etterforskningsteam på
noen driftsenheter i landet og enkelte problemorienterte prosjekter som Drammensprosjektet

og SARA-prosjektet. En forestilling om at alle som jobber med etterforskning av disse sakene skal være spesialisert, møter på tilsvarende problemer som for de operative mannskapene. Også her er saksmengden av en slik størrelse at politibetjenter på mindre tjenestesteder, uten spesialkunnskap, må kunne håndtere anmeldelser og videre etterforskning. I den forbindelse har en politibetjent, med lengre fartstid innenfor etterforskning av familievold, interessante erfaringer. Hun hevder, i motsetning til flere av informantene som har kommet til orde i denne artikkelen, at det ofte ikke er noen spesielle etterforskningskritt når det gjelder familievold i forhold til andre typer alvorlig volds- og overgrepskriminalitet. Hun oppfatter i utgangspunktet ikke familievold som noe spesialfagfelt, men legger til at det er viktig for etterforskerne å tilegne seg «fenomenkunnskap» og innsikt i de voldsutsattes situasjon. I tillegg må politiet kjenne lovverket og rundskriv i forhold til denne typen vold. Dette er i samsvar med hva en annen etterforsker formidler til meg i et intervju, hvor dette blir sagt:

Det jeg er litt imot er at vi er så spesielle i politiet – og det er det bare vi som kan gjøre og ingen andre. For det handler om å behandle mennesker godt – og det handler om å ha noen knagger å henge det på.

Det er et argument for generalistmodellen å motsette seg en oppfatning om at politifolk som til daglig jobber med familievold, skal være spesielle politibetjenter. Videre anlegger hun en nokså enkel modell for etterforskning av familievold – for som hun selv antyder, kommer man langt med empati og god kunnskap om regelverket og prinsipper for politiavhør.

Sluttbetraktninger for diskusjonen rundt spesialfagfelt går dermed i retning av en balansegang hvor de store og tyngre familievoldssakene, som har blitt eksemplifisert i denne artikkelen, bør håndteres av et mer spesialisert team. Mulighetene for spesialisering henger imidlertid sammen med størrelsen på driftsenhetene. Spesialisering blir naturligvis vanskeligere på et lensmannskontor, hvor relativt få politibetjenter skal håndtere et stort mangfold av politisaker. Da bør de mindre tjenestestedene finne ut av hvilke saker de kan etterforske selv, og hvilke de bør sende videre til distriktets sentraliserte og mer spesialiserte etterforskningsgruppe.

Litteratur

Belfrage H. & M. Grann (1999). *SARA. Bedømming av risk for framtida partnervåld*. Växjö. Psykiatrisk regionsvårdscentrum Landstinget Kronoberg.

Birkeland, Å. (2007). Politigeneralisten, den moderne staten og politiets legitimitet. I: H.O. Gundhus, P. Larsson & T. Myhrer (Red.) *Polisiær virksomhet. Hva er det – hvem gjør det?* (s. 31-49). Oslo: Politihøgskolen.

Drammen kommune (2010). *Vold i nære relasjoner – æresrelatert vold i Drammen 2007-2010*. Et samarbeidsprosjekt mellom Drammen kommune og Drammen politistasjon. Sluttrapport med evaluering. Drammen kommune.

Grøvdal, Y. (2012). *En vellykket sak?* Kvinner utsatt for mishandling møter strafferettsapparatet. PhD-avhandling innlevert ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi. UiO.

Justis og Politidepartement (2004-2005). *Ot. prp. nr. 113*. Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebed mot vold i nære relasjoner mv.)

Justis og beredskapsdepartementet (2013). *Stortingsmelding 15*. Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Det handler om å leve.

Larsson, P. og H. Oppen Gundhus (2007). Policing i et norsk perspektiv. I: H.O. Gundhus, P. Larsson & T. Myhrer (Red.) *Polisiær virksomhet. Hva er det – hvem gjør det?* (s. 11-31) Oslo: Politihøgskolen.

Lund, V. (1992). Mishandlede kvinners erfaringer med politiet. I: *Forskningsprogram om kvinnemishandling*. Rapport nr. 7. NAVF-rapport.

NOU 1981: 35. *Politiets rolle i samfunnet*.

Oslo politidistrikt (2012). *SARA. Et pilotprosjekt ved Stovner politistasjon*.

Politidirektoratet (2008). *Politiet mot 2020*. Bemannings- og kompetansebehov i politiet. Politidirektoratet

Politidirektoratet (2009). *Politiets arbeid med vold i nære relasjoner – en veiledning fra Politidirektoratet*.

Rachlew, A. (2009). *Justisfeil ved politiets etterforskning – noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak*. PhD-avhandling. Det juridiske fakultet. UiO.

Aas, G. (2009). *Politiinngrep i familiekonflikter. En studie av ordenspolitiets arbeid med familiekonflikter/familievoldssaker i Oslo*. PhD-avhandling. Det juridiske fakultet. UiO.

Aas, G. (2014): *Politiet og familievolden*. Universitetsforlaget 2014.